

OKRAS ŽIVALSKIH GLAV NA POSODAH HALŠTATSKEGA OBDOBJA SLOVENIJE

ANJA DULAR

Ljubljana

V naslednjem sestavku bom skušala predstaviti lončenino starejše železne dobe, ki jo družijo med seboj okras apliciranih živalskih glav. Poudariti moram, da me pri zbiranju ni vodila oblika posod, saj se le-te med seboj precej razlikujejo. Iz obravnave in karte razprostranjenosti pa sem namenoma izpustila tudi srednje in južnoitalske kose,¹ ki jih s slovenskimi in severneje najdenimi primerki ne družita niti strnjen prostor niti enaka razvojna pot. Pripisati jih moramo verjetno vplivom bližnje etruščanske kulture, kjer je živalska plastika prav tako priljubljen okrasni element.

Upodobljene živali imajo večinoma poudarjeno rogovje, zato med njimi že na prvi pogled lahko ločimo dve skupini: ene so shematična ponazoritev jelena (npr. **tab. 1, sl. 4** in **tab. 2, sl. 2—3**), v drugih pa bi lahko videli govedo (npr. **tab. 1, sl. 1—2** in **tab. 2, sl. 7—9**). Delitev je zanimiva že zaradi tega, ker imamo tako upodobljeno enkrat domačo, drugič pa divjo žival, kar je pomembno za raziskavo prazgodovinskega kultnega obredja. Poleg omenjenih dveh skupin pa imamo še tretjo, kjer je živalska glava že tako stilizirana, da je ne moremo več pripisati določeni živalski vrsti (**tab. 1, sl. 7—10**; **tab. 3, sl. 9—10**; **tab. 4, sl. 3—6**). Verjetno velja že tu omeniti, da so to najmlajši primerki, nastali torej na koncu razvoja posod v obliki živali, ki je peljal od popolnega realizma do končne stilizacije, kar bomo skušali kasneje podrobneje utemeljiti. Seveda pa imamo tudi posamezne kose, ki jih ne moremo pripisati nobeni od treh skupin. Tako je na posodi iz Brusnic upodobljen oven (**tab. 3, sl. 8**), iz Somotorske hore pa pes (**tab. 3, sl. 7**).

Začetek razvoja posod z apliciranimi živalskimi glavami sega že v čas kulture žarnih grobišč.² Na področju Slovaške, Moravske in Češke so v tem obdobju razširjene posode v obliki živali, ki jih je v razpravi o posodah z dulcem obravnaval C. Eibner. Njegov tip Krausnick nas tu manj zanima, saj so v njem združene posode v obliki ptičjih protomov; maloštevilne so tudi posode okrašene z govejimi glavami, ki so najdene na severnem Češkem, Moravskem in v Šleziji v sklopu najdb starejše kulture žarnih grobišč, ki predstavljajo tip Hrubčice. Pomembnejši pa je tip Kluk, ki ga najdemo predvsem v sklopu najdb

mlajše kulture žarnih grobišč. V tej skupini so namreč združene številne posode, ki so okrašene z živalskimi (največkrat rogatimi) glavami. Razširjena je na severnem Češkem, Moravskem in Nižjeavstrijskem. Kontinuiran razvoj v halštatsko obdobje je C. Eibner nakazal s svojim tipom Chotin, kjer je brez težnje po popolnosti zbral nekaj kosov, ki sodijo v čas po obdobju kulture žarnih grobišč,³ prav te pa želim obravnavati v naslednjem sestavku.

Če se že na začetku ustavimo ob kronološkem vprašanju, potem moramo najprej omeniti posode iz Gemeinlebarna (**tab. 2, sl. 4**), Donnerskirchna (**tab. 2, sl. 7**), Marza (**tab. 2, sl. 1**)⁴ in Šmarjete (**tab. 4, sl. 1**), ki so okrašene s kombinacijo ornamentov koncentričnega meandra in aplicirane živalske glave. Problem prvega okrasnega motiva je obravnaval že O. H. Frey in večino vzhodnoalpskih žar s takim okrasom pripisal predvsem 7. stoletju.⁵ Poleg omenjenih posod lahko Ha C obdobju pripišemo še najdbo iz groba 36 iz Statzendorfa in grobov 2 in 3 iz četrte gomile iz Kaptola pri Slavonski Požegi. Prvega je mogoče datirati na podlagi pridane železne križne sekire,⁶ druga dva pa zaradi ornamenta v obliki visečih spiral (**tab. 3, sl. 1**).⁷ Zgodnjemu obdobju moramo pripisati tudi estensko posodo iz groba 131 Via San Stefano (**tab. 1, sl. 1**). Ta najzahodnejše ležeči primerek je zanimiv tudi zato, ker je bil najden skupaj z žaro, ki ima ramo okrašeno z ornamentom žiganega S motiva.⁸ Tudi ta element kaže na zvezo z vzhodnim obrobjem Panonije.⁹

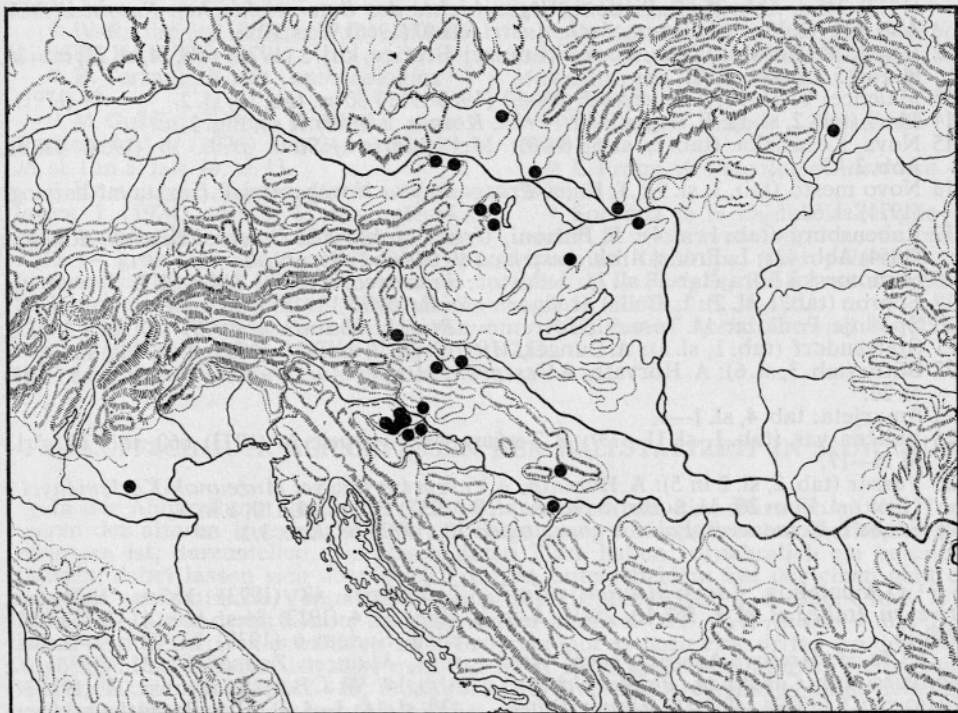
V čas prvega knežjega horizonta lahko postavimo najdbe iz Nove Košariške,¹⁰ iz groba 2 v gomili XIX iz Brusnic (**tab. 3, sl. 10**)¹¹ ter štajerski kos iz gomile 55 v Wiesu. Slednji je bil najden skupaj z železnimi žvalami, nožem in fragmentirano čolničasto fibulo,¹² torej elementi, ki so značilni za obdobje Ha C 2. Zanimivo je tudi dejstvo, da se na dolenskih nekropolah običaj aplik v obliki živalskih glav obdrži še v mladohalštatskem obdobju. Prvi polovici 6. stoletja moramo namreč pripisati najdbo iz Brusnic (**tab. 3, sl. 8**),¹³ razen tega pa jih najdemo tudi na značilnih nagubanih posodah mladohalštatskega časa v Šmarjeti (**tab. 4, sl. 3—6**) in na Libni.¹⁴ Končno pa velja med kasnimi primerki omeniti še novomeško trojno vezano posodo, ki jo prav tako krasijo aplik živalskih glav (**tab. 3, sl. 9**). Male živalske glavice oziroma le rožički¹⁵ se v mladohalštatskem obdobju pojavijo tudi na ročajih značilnih posodic z nagubanim obodom, vendar pa je vprašanje, ali lahko v njih vidimo končno obliko stilizacije ornamenta apliciranih živalskih glav, še odprto.

Kronološki razvoj posod v obliki živali je v okviru obdobja kulture žarnih grobišč zasledovala že J. Hralová. Na podlagi časovne opredelitve primerkov je prišla do zaključka, da stojijo na začetku razvoja realistične posode, mlajši čas pa prinese vse večjo stilizacijo.¹⁶ Če pustimo ob strani notranji razvoj v okviru časa kulture žarnih grobišč, moramo ugotoviti, da so posode z živalskimi glavami tega obdobja praviloma upodobitve cele živali; največkrat imajo štiri noge, trebuh posode ima podolgovato obliko, na enem delu je navadno dokaj realistično izdelan zadek, na nasprotnem pa glava. Nekaj teh potez še vedno kažejo zgodnji halštatski primeri iz Rabensburga (**tab. 1, sl. 4**), Chotina (**tab. 3, sl. 2**), Soprona (**tab. 1, sl. 2**) in Est (**tab. 1, sl. 1**). Ostale posode iz obdobja starejše železne dobe pa so izdelane neodvisno od svojega ornamenta, saj njihove oblike niso več podrejene aplik živalske glave. Tako si lahko razlagamo tudi pojav, da v halštatskem obdobju najdemo skoraj vedno več glav na eni posodi. Omenili smo že, da so sprva glave izdelane precej realistično, medtem

ko so v mladohalštatskem času že popolnoma stilizirane. Tako lahko ugotovitev J. Hralove, ki se nanašajo na čas kulture žarnih grobišč in govore o postopni stilizaciji figur, prevzamemo tudi za halštatsko obdobje, saj jih potrjujejo vse zbrane najdbe. Hkrati je s tem pojasnjen tudi kontinuiran razvoj halštatskih posod z apliciranimi živalskimi glavami, ki jim je torej potrebno iskati izvor v posodah v obliki živali iz kulture žarnih grobišč.

Da bo slika našega pregleda popolnejša, se moramo na koncu dotakniti tudi prazgodovinske kulturne simbolike, katere del gotovo predstavljajo tudi posode z aplikami živalskih glav.¹⁷ S problemom kulta se je bavilo že več avtorjev, od katerih velja omeniti predvsem dela G. Kossacka,¹⁸ W. Dehna¹⁹ in L. Franza.²⁰ Zlasti slednji se je v svoji študiji poglobil v problematiko čaščenja bika, saj je s pomočjo grških analogij skušal pojasniti kulturno ozadje tovrstne figuralike v srednji Evropi. Pravilnost takšnih tez je sicer težko preverjati, z gotovostjo pa lahko trdimo, da je živalska plastika na posodah del verovanja ljudi, ki so živeli ob zahodnem robu Panonije. Ker v halštatskih kulturah vzhodne Madžarske in Romunije²¹ tega okrasa ne poznamo, moramo iskati njegov izvor prav v kulturi žarnih grobišč tistega prostora, na katerem sta se ob začetku železne dobe razvili skupini Kalenderberg in Klein-Glein-Martijanec.

Iz karte razprostranjenosti apliciranih živalskih glav pa je razvidno, da so slovenska najdišča z omenjenima skupinama geografsko dobro povezana, saj ležijo vsa na obrobju Panonske nižine. Misel o trgovski poti, ki je povezovala vzhodno Dolenjsko ob obrobju Panonije do južne Slovaške, je bila že izražena,²²

njeno upravičenost pa potrjujejo številni stični elementi v materialni kulturi. Tako lahko ob karti razprostranjenosti posod z apliciranimi živalskimi glavami na koncu ugotovimo, da je bil prostor zahodne Panonije med seboj povezan tudi v duhovnem življenju.

Pojasnilo h karti razprostranjenosti halštatskih posod okrašenih z aplikami živalskih glav:

- 1 Boštanj (tab. 1, sl. 7—10): M. Guštin, *Varia archaeologica* 1 (1974) tab. 17, sl. 9 in tab. 18, sl. 6.
- 2 Brezje (tab. 3, sl. 5): K. Kromer, *Brezje*, Arh. kat. Slovenije 2 (1959) tab. 45; 8.
- 3 Brusnice (tab. 3, sl. 8, 10): B. Teržan, *Varia archaeologica* 1 (1974) tab. 7, 1 in tab. 14, 1.
- 4 Chotin (tab. 3, sl. 2): M. Dušek, *Slov. Arch.* 5 (1957) 73 ss, tab. 1, 1.
- 5 Donja Dolina (tab. 1, sl. 5): Č. Truhelka, *Wiss. Mitt. Bos. u. Herz.* 9 (1904) 3ss, Taf. 36, 5—6.
- 6 Donnerskirchen (tab. 2, sl. 7): C. Pescheck, *Mitt. Präh. Komm.* N. F. 4 (1942) 93 ss, Taf. 1; 1—2.
- 7 Este (tab. 1, sl. 1): H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Röm.-Germ. Forsch. 22 (1959) Taf. 91/B 2.
- 8 Gemeinlebarn (tab. 2, sl. 4): J. Szombathy, *Mitt. Präh. Komm.* 1 (1903) 49 ss, Fig. 56—57, Taf. 3; 1.
- 9 Hardek (tab. 1, sl. 6): S. Pahič, *Arh. vestnik* 17 (1966) 113 s, tab. 1; 4.
- 10 Kaptol (tab. 3, sl. 1): V. Vejvoda, I. Mirnik, *Vjesnik Zagreb* ser. III 5 (1971) 183 ss, tab. 6; 10; idem, *Arh. vestnik* 24 (1973) 592, tab. 3; 11—13.
- 11 Klein-Glein (tab. 3, sl. 3—4 in tab. 2, sl. 3): W. Radimsky-J. Szombathy, *Mitt. d. Anthr. Ges.* 15 (1885) 117 ss, Taf. 12, 7; W. Schmid, *Prähistorische Zeitschrift* 24 (1933) 245 s, Abb. 25; R. Pittioni, *Urgeschichte des Österreichischen Raumes* (1954) Abb. 431 (Goldes); L. Franz, *Arch. Austriaca* 40 (1966) 99 ss, Abb. 3.
- 12 Libna: M. Guštin, *Libna*, Posavski muzej Brežice, knj. 3 (1976) tab. 24, sl. 22, tab. 26, sl. 1 in 5, tab. 34, sl. 13.
- 13 Malence: V. Starè, *Arh. vestnik* 11—12 (1960-1961) 50 ss, tab. 19, sl. 2.
- 14 Marz (tab. 2, sl. 1): F. Heger, *Mitt. Präh. Komm.* 1 (1903) 41 ss, Fig. 2.
- 15 Nova Košariska (tab. 2, sl. 6, 8—9): M. Pichlerová, *Slov. arch.* 16 (1968) 435 ss, Abb. 2—3.
- 16 Novo mesto (tab. 3, sl. 9): T. Knez, *Prazgodovina Novega mesta* (razstavní katalog) (1971) sl. 62.
- 17 Rabensburg (tab. 1, sl. 4): R. Pittioni, *Urgeschichte des Österreichischen Raumes* (1954) Abb. 421; L. Franz, *Arch. Austriaca* 40 (1966) 99 ss, Abb. 2.
- 18 Somotorská hora (tab. 3, sl. 7): J. Pastor, *Slov. arch.* 6 (1958) 314 s, sl. 7.
- 19 Sopron (tab. 1, sl. 2): L. Bella, *Archaeologiai Ertesitö* 13 (1893) 26 s.
- 20 Spodnje Podložje: M. Tomanič-Jevremov, *Ptujski zbornik* 4 (1975) 107, tab. 2, sl. 8.
- 21 Statendorf (tab. 1, sl. 3): A. Dungal, *Mitt. Präh. Komm.* 2 (1908) 1 ss, Fig. 126.
- 22 Sütto (tab. 3, sl. 6): A. Horvath, *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 8 (1969) sl. 20.
- 23 Šmarjeta: tab. 4, sl. 1—6.
- 24 Valična vas (tab. 1, sl. 11—13): B. Teržan, *Arh. vestnik* 24 (1973) 660, tab. 27, sl. 13 in 16—17.
- 25 Vaszar (tab. 2, sl. 2 in 5): A. Horvath, *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 8 (1969) sl. 19 in 26; M. Šolle, *Arch. rozhl.* 9 (1957) 235 ss, sl. 110, 1 in 5.
- 26 Szob: T. Kemenczei, *Folia Archaeologica* 28 (1977) 68, Abb. 3/1.

¹ O. Montelius, *La civilisation primitive en Italie*, pl. 81/2, 257/10, 284/1, 3 in 290/15.

² Cfr. J. Hralová-Adamczyková, *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica* 3 (1959) 149 ss. C. Eibner, *Praeh.*

Zeitschrift 48 (1973) 166 ss. E. Blume, *Mannus* 4 (1912) 86 s, Abb. 61—62. H. Mična, *Sudeta* 6 (1930) 73, Abb. 1. G. Behrens, *Mainzer Zeitschrift* 31 (1936) 72, Abb. 14. W. J. Ber, *Swiatowit* 17 (1936-37) 139, sl. 14; 3—4. J. Filip, *Památky archaeo-*

logické 6—8 (1936) 18, sl. 4. J. Hralová, *Das Lausitzer Gräberfeld in Malá Bělá*, *Fontes archaeologici Pragenses* 5 (1962) tab. 23; 6 in tab. 27; 8.

³ C. Eibner, *Praeh. Zeitschrift* 48 (1973) 166 ss.

⁴ Apliki na posodi iz Marza se razlikujeta od ostalih, najverjetneje ju imamo lahko za šape. Cfr. tudi M. Pichlerová, *Slov. Arch.* 16 (1968) 435, sl. B 4.

⁵ O. H. Frey, *Die Entstehung der Situlenkunst*, *Röm.-Germ. Forsch.* 31 (1969) 73, Abb. 40.

⁶ A. Dungal, *Mitt. Präh. Komm.* II, 1 (1908) 27 s, Abb. 129.

⁷ V. Vejvoda, I. Mirnik, *Vjesnik Zagreb ser.* III, 5 (1971) tab. 6; 10—12; idem, *Arh. vestnik* 24 (1973) tab. 3; 11—13.

⁸ H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, *Röm.-Germ. Forsch.* 22 (1959) Taf. 91, B 1.

⁹ J. Dular, *Arh. vestnik* 24 (1973) 558, karta 3.

¹⁰ M. Pichlerová, *Mitt. d. Österreichischen Arbeitsgemeinschaft f. Ur- u. Frühgeschichte* 22 (1971) 92.

¹¹ B. Teržan, *Varia archaeologica* 1 (1974) 38.

¹² W. Radimsky, J. Szombathy, *MAGW* 15 (1885) 162 s, Taf. 12; 7.

¹³ B. Teržan, *Varia archaeologica* 1 (1974) 40.

¹⁴ M. Guštin, *Libna*, Posavski muzej Brežice, knj. 3 (1976) tab. 24, sl. 22, tab. 26, sl. 1 in 5, tab. 34, sl. 13.

¹⁵ Brusnice: B. Teržan, *Varia archaeologica* 1 (1974) tab. 3, 1; Magdalenska gora: gomila II — grob 32 in 34, gomila XIII — grob 138 (neobjavljeno *Naturhistorisches Museum Wien*); Novo mesto: S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 19 (1968) tab. 7, 12 in T. Knez, *Prazgodovina Novega mesta*, razstavní katalog (1971), sl. 56—57;

Stična: S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 15—16 (1964-65) tab. 12, 5; Sveta Lucija: C. Marchesetti, *Boll. della Soc. Adr. di Scienze Naturali in Trieste* 15 (1893) Taf. 6, 16; Šmarjeta: V. Starč, *Prazgodovina Šmarjete*, Katalogi in monografije 10 (1973) tab. 41, 13; Valična vas: B. Teržan, *Arh. vestnik* 24 (1973) tab. 27, 20; Donja Dolina: Z. Marić, *Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo* 19 (1964) 5, tab. 12, 10; Sanski most: F. Fiala, *Wiss. Mitt. Bos. u. Herz.* 6 (1899) 62, Fig. 23, 60, 63, 193; Beremend: E. Jerem, *Acta Arch. Hung.* 25 (1973) 83, Abb. 8, 21; Szentes Vekerzug: M. Parducz, *Acta Arch. Hung.* 6 (1955) 1, tab. 8, 3; Wies: R. Pittioni, *Urgeschichte des Österreichischen Raumes* (1954), Abb. 433.

¹⁶ J. Hralová, *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica* 3 (1959) 149 ss; eadem, *Das Lausitzer Gräberfeld in Malá Bělá*, *Fontes archaeologici Pragenses* 5 (1962) 52.

¹⁷ Naj na tem mestu opozorim le še na zelo sorodne aplike na kozicah — cfr. S. Gabrovec, O. H. Frey, S. Foltiny, *Arh. vestnik* 20 (1969) 177, sl. 7, 3 in F. Adámek, *Pravěké hradisko u Obrňan*, Monografické práce Moravského muzea v Brně 1 (1961) tab. 5, 7 in tab. 90, 1—5.

¹⁸ G. Kossack, *Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas*, *Röm.-Germ. Forsch.* 20 (1954) 56 ss.

¹⁹ W. Dehn, *Trierer Zeitschrift* 14 (1939) 3 ss.

²⁰ L. Franz, *Archaeologia Austriaca* 40 (1966) 99 ss.

²¹ Sorodna je le najdba iz Ferigile-ja, vendar je z obravnavanimi ne moremo vzporejati. (A. Vulpe, *Necropola hallstattiana de la Ferigile*, Biblioteca de arheologie 11 (1967) pl. 5, 26—28.)

²² E. Patek, *Arch. Ertesítő* 99 (1972) 213.

TIERKOPFSCHMUCK AUF GEFASSEN DER HALLSTATTZEIT IN SLOWENIEN

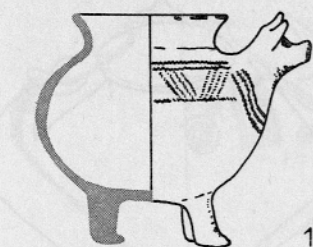
In der Abhandlung wurde der Versuch unternommen, eine Darstellung von Tonwaren der älteren Eisenzeit, denen eine Verzierung mit applizierten Tierköpfen gemeinsam ist, darzustellen. Die abgebildeten Tiere haben vornehmlich ein betontes Geweih, dabei lassen sich aber zwei Gruppen unterscheiden: bei der einen geht es um eine schematische Veranschaulichung des Hirsches (z. B. T. 1, Abb. 4 und T. 2, Abb. 2—3), die anderen könnte man als Rinder ansehen (z. B. T. 1, Abb. 1—2 und T. 2, Abb. 7—9). Neben den erwähnten zwei Gruppen gibt es noch eine dritte, wo der Tierkopf schon so stilisiert ist, dass man ihn nicht mehr einer bestimmten Tiergattung zuordnen kann (T. 1, Abb. 7—10; T. 3, Abb. 9—10; T. 4, Abb. 3—6), und es sollte vielleicht gleich gesagt werden, dass es sich hierbei um die jüngsten Beispiele handelt.

Der Beginn der Entwicklung von Gefäßen mit applizierten Tierköpfen reicht schon in die Zeit der Urnenfelderkultur zurück. Gefäße in Tierform, wie sie C. Eibner in seinem Aufsatz über Sauggefäße behandelt, sind zu der Zeit auf dem Gebiet von Slowakei, Tschechei und Mähren zu finden.³

Wenn wir uns zuerst mit der chronologischen Frage befassen wollen, müssen wir feststellen, dass die Gefäße aus Statzendorf (T. 1, Abb. 3)⁶ und Este (T. 1, Abb. 1)⁸⁻⁹ in die frühe Hallstattzeit gehören. In den Rahmen des siebenten Jahrhunderts aber kann man die Funde von Kaptol (T. 3, Abb. 1),⁷ Gemeinlebarn (T. 2, Abb. 4), Donnerskirchen (T. 2, Abb. 7), Marz (T. 2, Abb. 1) und Smarjeta (T. 4, Abb. 1) datieren. Bei den letzteren vier stützt man sich bei der Datierung vor allem auf die Ornamentkombination von applizierten Tierköpfen mit konzentrischem Mäander.⁵ In die Zeit des ersten Fürstenhorizonts kann man die Funde aus Nova Košariska,¹⁰ aus dem Tumulus 55 in Wies¹² und dem Grab 2 im Grabhügel XIX in Brusnice (T. 3, Abb. 10)¹¹ datieren. Interessant ist aber die Tatsache, dass sich der Brauch der Applizierungen in Tierkopfform an den Nekropolen von Dolenjsko bis in die junge Hallstattzeit hinein erhalten hat. Ausser dem Fund in Brusnice (T. 3, Abb. 80)¹³ muss man dieser Zeit noch charakteristische Buckelgefäße aus Smarjeta (T. 4, Abb. 3-6) und Libna¹⁴ zurechnen, sowie das Drillingsgefäß aus Novo mesto (T. 3, Abb. 9). Tierköpfchen¹⁵ kommen in der jungen Hallstattzeit auch auf Henkeln kleiner Gefäße mit gebuckeltem Rand auf, es ist jedoch fraglich, ob man darin die letzte Stilisierungsform der Verzierung mit applizierten Tierköpfen sehen darf.

Die chronologische Entwicklung der Gefäße in Tierform im Zeitrahmen der Urnenfelderkultur wurde bereits durch die Forscherin J. Hralová verfolgt. Auf Grund der zeitlichen Bestimmung von Beispielen kam sie zu dem Schluss, dass am Entwicklungsbeginn realistische Gefäße stehen, während die jüngere Zeit immer stärkere Stilisierung mit sich bringt.¹⁶ Im allgemeinen kann festgestellt werden, dass Gefäße mit Tierköpfen aus der Zeit der Urnenfelderkultur in der Regel Abbildungen eines ganzen Tieres sind: meistens haben sie vier Beine, der Bauch hat längliche Form, auf der einen Seite ist das Hinterteil, auf der entgegengesetzten der Kopf. Einige dieser Züge haben auch Beispiele der frühen Hallstattzeit aus Rabensburg (T. 1, Abb. 4), Chotin (T. 3, Abb. 2), Sopron (T. 1, Abb. 2) und Este (T. 1, Abb. 1). Die übrigen Gefäße der älteren Eisenzeit sind unabhängig von ihrem Ornament angefertigt, ihre Formen sind nicht mehr der Applizierung von Tierköpfen unterworfen. Damit lässt sich der Umstand erklären, dass in der Hallstattzeit fast immer mehrere Köpfe auf einem Gefäß zu finden sind. Anfangs sind sie ziemlich realistisch ausgearbeitet, in der jungen Hallstattzeit aber schon völlig stilisiert. So kann man die Feststellungen von J. Hralová, die sich auf die Zeit der Urnenfelderkultur beziehen und von einer allmählichen Figurenstilisierung sprechen, auch für die Hallstattzeit übernehmen, da sie doch durch alle gesammelten Funde bestätigt werden. Damit ist zugleich die kontinuierliche Entwicklung von Hallstattgefäßen mit applizierten Tierköpfen geklärt, deren Ursprung in Tierformgefäßen der Urnenfelderkultur jenes Raumes zu suchen ist, in welchem sich zu Beginn der Eisenzeit die Gruppen Kalenderberg und Klein-Glein-Martijanec entwickelt haben.

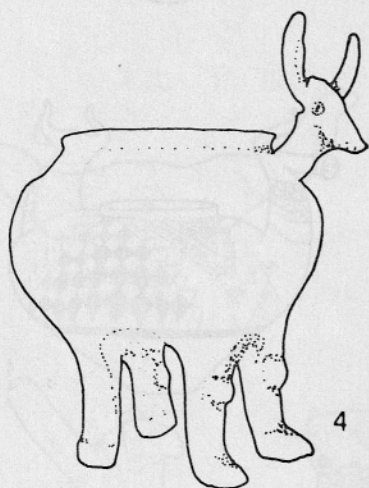
Aus der Karte, wo die Verbreitung applizierter Tierköpfe dargestellt ist, geht hervor, dass die slowenischen Fundorte in guter Verbindung mit den erwähnten Gruppen stehen, da sie alle am Rand der Pannonischen Ebene liegen. Der Gedanke von einem Handelsweg, der am Rand Pannoniens entlang das östliche Dolenjsko mit der Südslowakei verband, wurde bereits ausgesprochen,²² und seine Berechtigung wird auch durch viele Berührungselemente in der Materialkultur bestätigt. So kann anhand der Verbreitungskarte der Gefäße mit applizierten Tierköpfen abschliessend auch im geistigen Leben ein Zusammenhang des Westpannonischen Raumes festgestellt werden.

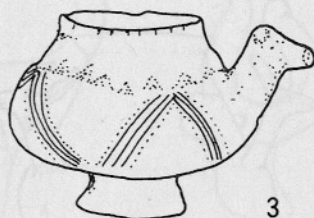
1

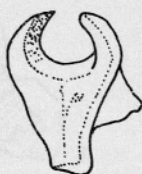
2

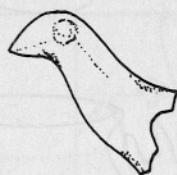
4

3

5

6

7

8

9

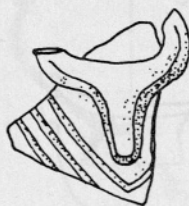
10

11

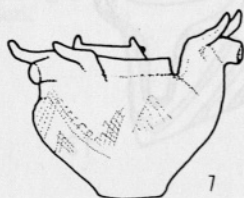
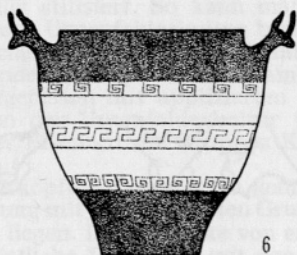
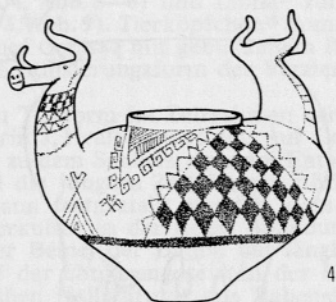
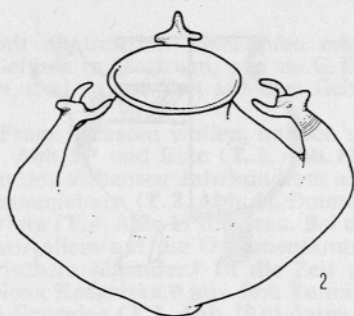

12

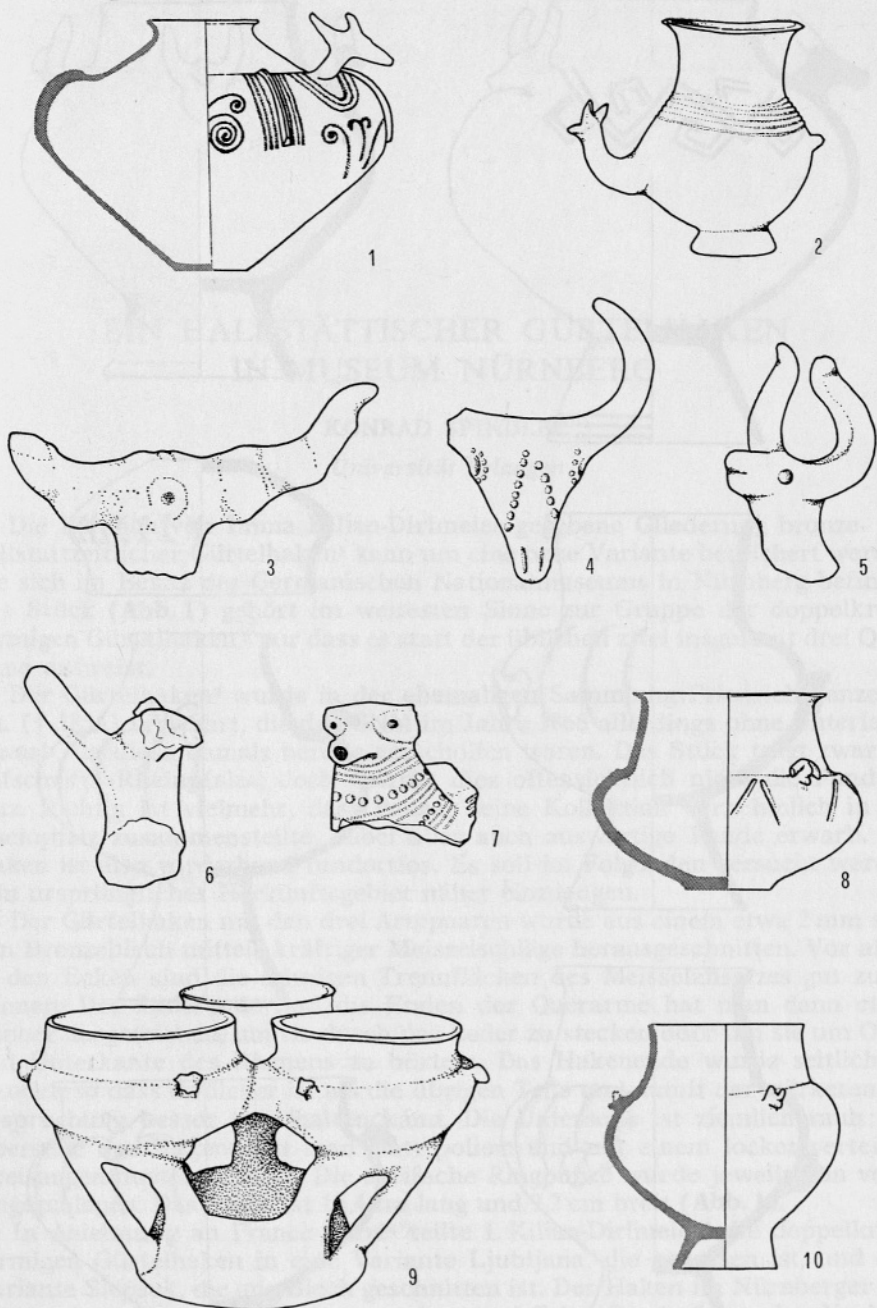

13

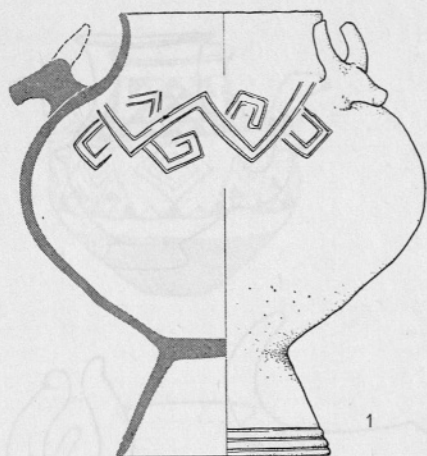
Tab. 1. 1 Este, 2 Sopron, 3 Statzendorf, 4 Rabensburg, 5 Donja Dolina, 6 Hardek, 7—10 Boštanj, 11—13 Valična vas (različna merila)

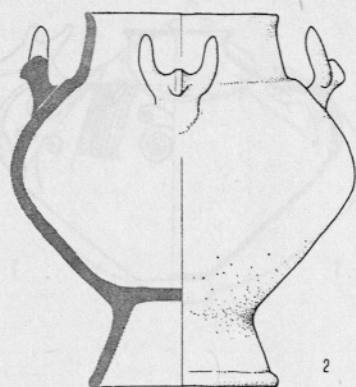
Tab. 2. 1 Marz, 2 in 5 Vaszar, 3 Klein-Glein (Goldes), 4 Gemeinlebarn, 6, 8—9 Nové Košariská, 7 Donnerskirchen (različna merila)

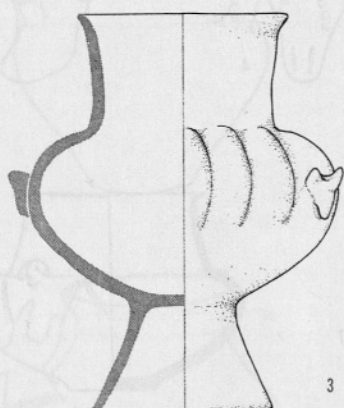
Tab. 3. 1 Kaptol, 2 Chotin, 3—4 Klein-Glein, 5 Brezje, 6 Sütto, 7 Somotorská hora, 8 in 10 Brusnice, 9 Novo mesto (različna merila)

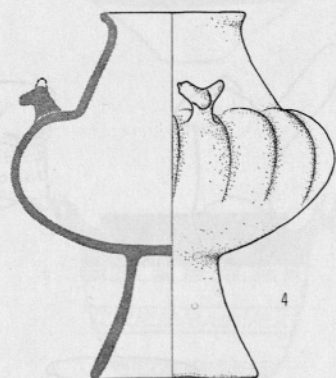
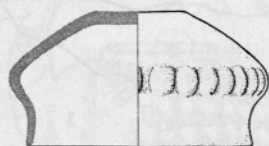
1

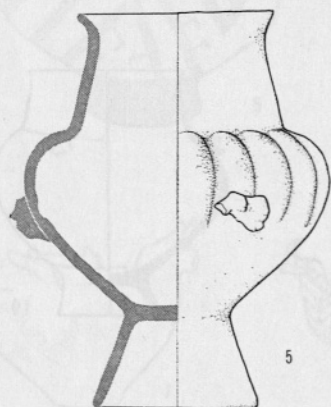
2

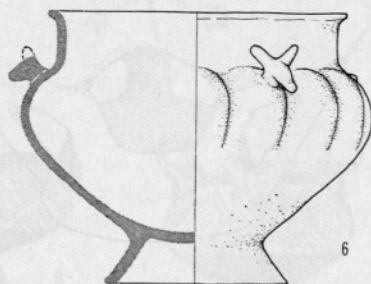
3

4

5

6

Tab. 4. Šmarjeta, vse 1/6